

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
FAKULTET: MEDICINSKI FAKULTET

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊА ЛУЦИ
МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА

Примљено: 1. 9. 2022.		
Орг. јед. Број	Образак 2	Прилог

ferdof

IZVJEŠTAJ

o ocjeni podobnosti teme, kandidata i mentora za izradu doktorske disertacije

I PODACI O KOMISIJI

Organ koji je imenovao komisiju: Naučno nastavno vijeće Medicinskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i Senat Univerziteta u Banjoj Luci

Datum imenovanja komisije: 07.07.2022.

Broj odluke: 02/04-3.1395-61/22

Sastav komisije:

1. Đikanović Bosiljka	Vanredni profesor	Socijalna medicina
Prezime i ime	Zvanje	Naučno polje i uža naučna oblast
Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu		Predsjednik
Ustanova u kojoj je zaposlen-a		Funkcija u komisiji
2. Mulić Maida	Vanredni profesor	Socijalna medicina
Prezime i ime	Zvanje	Naučno polje i uža naučna oblast
Medicinski fakultet Univerziteta u Tuzli		Član
Ustanova u kojoj je zaposlen-a		Funkcija u komisiji
3. Stojisavljević Dragana	Docent	Higijena
Prezime i ime	Zvanje	Naučno polje i uža naučna oblast
Medicinski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci		Član
Ustanova u kojoj je zaposlen-a		Funkcija u komisiji

II PODACI O KANDIDATU

1. Ime, ime jednog roditelja, prezime: Šeila (Lutvo) Cilović-Lagarija
2. Datum rođenja: 12.10.1983. godina. Mjesto i država rođenja: Tuzla (općina Tuzla), BiH

II.1 Osnovne studije

Godina upisa: Godina završetka: Prosječna ocjena tokom studija:

Univerzitet: Univerzitet u Sarajevu
Fakultet/i: Stomatološki fakultet
Studijski program: _____
Zvanje: doktor stomatologije

II.2 Master ili magistarske studije

Godina upisa: Godina završetka: Prosječna ocjena tokom studija:

Univerzitet: Univerzitet u Sarajevu
Fakultet/i: Stomatološki fakultet
Studijski program: _____
Zvanje: Magistar stomatoloških nauka
Naučna oblast: Socijalna medicina i organizacija zdravstvene zaštite
Naslov završnog rada: Stomatološki tretman HIV/AIDS pacijenata: znanje i stavovi u stomatološkoj praksi

II.3 Doktorske studije

Godina upisa:
Fakultet/i: Medicinski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
Studijski program: treći ciklus studija, Biomedicina
Број ЕЦТС до сада остварених: Просјечна оцјена током студија:

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
5.	Mediha Selimovic-Drugas, Nino Hasanica, Elma Sokic Begovic, Adisa Pestek-Ahmetagic, Milan Radojicic, Suada Brankovic, Seila Cilovic-Lagarija. Evaluation of Dental Health Care Efficiency in Federation of Bosnia and Herzegovina During Eight Years' Time Frame. Int J Biomed Healthc. 2021; 9(1): 34-38. DOI: 10.5455/ijbh.2021.9.34-38.	BiblioMed, CROSSREF, ROAD, Google Scholar, Scopemed.
<i>Kratak opis sadržaja: Pregled stanja i usluga u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u Federaciji BiH.</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
6.	Seila Cilovic-Lagarija, Nino Hasanica, Maida Mulic, Milan Radojicic, Suada Brankovic, Aida Pilav, Senad Huseinagic, Sanjin Musa. An Overview of Human Resources and Capacity in Health Care Institutions in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Mater Sociomed. 2021 Mar; 33(1): 56-59. DOI: 10.5455/msm.2021.33.56-59.	Europe PubMed Central, PubMed Central
<i>Kratak opis sadržaja: Pregled i analiza stanja kadra u zdravstvenim ustanovama u kontekstu pandemije COVID-19.</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
7.	Šeila Cilović-Lagarija, Nino Hasanica, Sanela Tukulija, Suada Branković, Jasmina Mahmutović, Dragana Galić, Kristina Perić, Selma Čajdrić, Senada Mujačić, Salih Slijepčević, Ekrem Mrakić, Elvedin Dervišević. Evaluation of nursing documentation: experience of nurses from the primary and secondary/tertiary health care. Journal of Health Sciences 2020.	IF 0,59
<i>Kratak opis sadržaja: Evidencije u sestrinskoj profesiji u Federaciji BiH.</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
8.	Mediha Selimović-Dragaš, Adisa Peštek -Ahmetagić, Tanja Pejčinović-Janeček, Šeila Cilović-Lagarija, Nudžejma Čengić. Parental knowledge of the impact of school children oral health on their quality of life. Stomatološki vjesnik 2020; 9 (1).	DOAJ, GOOGLE SCHOLAR
<i>Kratak opis sadržaja: Znanje roditelja o uticaju oralnog zdravlja na kvalitet života.</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
9.	Adisa Peštek, Šeila Cilović-Lagarija, Suada Branković, Meiha Selimović Dragaš. Oral health and its impact on the quality of life in adult population in the Sarajevo Canton. Stomatološki vjesnik 2018;7(1).	DOAJ, GOOGLE SCHOLAR
<i>Kratak opis sadržaja: Uticaj oralnog zdravlja na kvalitet života u Kantonu Sarajevo.</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
10.	Suada Branković, Šeila Cilović-Lagarija, Aida Pilav, Adisa Peštek-Ahmetagić, Mediha Selimović-Dragaš, Jasmina Mahmutović, Arzija Pašalić. Oral health behavior and attitudes among students of health and non-health oriented studies. Journal of Health Sciences 2018;8(1):30-34	IF 0,59
<i>Kratak opis sadržaja:</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
11.	Suada Branković, Aida Pilav, Šeila Cilović-Lagarija, Arzija Pašalić, Jasmina Mahmutović. Lifestyles of university students in Bosnia and Hercegovina. Jurnal of Health Sciences 2017;7(1):27-34	IF 0,59
<i>Kratak opis sadržaja:</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
12.	Cilović-Lagarija Š. Huseinbegović A. Čavaljuga S. Branković s. Selimović-Dragaš M. Accidental injuries among dentists in private and public dental practice. Stomatološki vjesnik 2015; 4 (1)	DOAJ, GOOGLE SCHOLAR
<i>Kratak opis sadržaja:</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
13.	Paralija B, Musa S, Krsmanović S, Cilović-Lagarija Š. The treatment outcome of tuberculosis patients: comparison of directly observed therapy and self-administered therapy. Medical Journal Oct-Dec 2014, Vol. 20 Issue 4, p233-237.	NA
<i>Kratak opis sadržaja:</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
14.	Porović S, Koradžić-Zuban S, Spahić-Dizdarević M, Brkanic B, Branković S, Cilović-Lagarija Š. Evaluation of oral health in 12-year-old children in the vogošća municipality, the sarajevo canton. Stomatološki vjesnik 2014; 3 (2)	DOAJ, GOOGLE SCHOLAR
<i>Kratak opis sadržaja:</i>		
<i>Rad pripada izdanju doktorske disertacije</i> DA <u>NE</u> DJELIMIČNO		

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
15.	Brankovic S, Pilav A, Lagarija SC, Segalo M. Evaluation of Patients Cooperation in Hypertension Control. Mater Sociomed. 2014; 26(2): 109-111. doi:10.5455/msm.2014.26.109-111	Europe PubMed Central, PubMed Central

III PODACI O KOMENTORU

PODACI O KOMENTORU

Doc. dr sci med. Stela Stojisavljević je rođena 1969. godine u Banjaluci gdje je završila Gimnaziju i Medicinski fakultet. Školovanje je nastavila na Master studijama zdravstvene politike i menadžmenta na Medicinskom fakultetu u Beogradu koje je uspješno završila 2011. godine odbranom Master teze pod naslovom „Implikacija rezultata Globalnog istraživanja pušenja kod mladih na kreiranje politika i programa kontrole duvana orijentisanih prema mladima“. U decembru 2016. godine na Medicinskom fakultetu u Banjaluci je odbranila specijalistički rad iz Socijalne medicine sa organizacijom ekonomikom zdravstva. Na Medicinskom fakultetu u Beogradu je u junu 2018. godine završila Doktorske studije iz javnog zdravlja odbranom Doktorske teze pod nazivom „Istraživanje stigmatizacije, diskriminacije, socijalnih i bioloških faktora rizika za infekciju HIV-om u populaciji homoseksualnih muškaraca“. Zaposlena je u Institutu za javno zdravstvo Republike Srpske gdje obavlja dužnosti specijaliste socijalne medicine sa organizacijom i ekonomikom zdravstva. U januaru 2019. godine je izabrana u zvanje docenta na Medicinskom fakultetu u Banjaluci, predmet Socijalna medicina.

U periodu od marta 2010. do januara 2016. godine obavljala je funkciju koordinatora za prevenciju HIV-a u Republici Srpskoj i bila član Državnog koordinacionog tijela za prevenciju HIV-a i TB-a u Bosni i Hercegovini. Učestvovala je u više od 15 istraživanja iz oblasti javnog zdravlja i jedan je od koautora više publikacija oblasti javnog zdravlja.

Osnivač je Udruženja javnog zdravlja Republike Srpske i član Evropske i Svjetske Asocijacije javnog zdravlja.

Radovi iz oblasti kojoj pripada predlog doktorske disertacije:

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
1.	Stojisavljević S. Đikanović B., Matejić B. "The Devil has entered you": A qualitative study of Men Who Have Sex With Men (MSM) and the stigma and discrimination they experience from healthcare professionals and the general community in Bosnia and Herzegovina. Research Article published 07 Jun 2017 PLOS ONE, https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179101	IF 3,24 Web of Science
2.	Rudić Grujić V. Grabež M. Stojisavljević S. Novaković B. Popović Pejičić S. Pregnancy body mass index and the risk of Gestational Diabetes. Serbian Archives of Medicine 2017; DOI; 10.2298/SARH160411036R	IF 0,207 Web of Science
3.	Stojisavljević S. Đikanović B. Risk factors for HIV among an MSM population in Bosnia and Herzegovina. European Journal of Public Health 28, 54-55	IF 3,367 Web of Science
4.	Stojisavljević S. Grabež M. Stojanovski K. Unmet health needs of Roma in the Two Biggest Roma Communities in Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina. Frontiers in Public Health 8,30,2020.	IF 3,709 Web of Science
5.	Stojisavljević S. Đikanović B., Matejić B. Today one partner, tomorrow another one, and no one is suspicious that you are gay: qualitative study of understanding HIV related risk behaviour among MSM in Bosnia and Herzegovina. Journal of Homosexuality, 1-18,2021.	IF 2,952 Web of Science
6.	Todorović I. Cheng F. Stojisavljević S. Marinković S. Kremenović S. Savić P. Golić-Jelić A. Stojaković N. Stojisavljević-Šatara S. Igić R. Škrbić R.	IF 2,43

	Prevalence of Cigarette Smoking and Influence of Associated Factors among Students of the University of Banja Luka: A Cross-Sectional Study. <i>Medicina</i> 2022; 58(4):502. https://doi.org/10.3390/medicina58040502	Web of Science
7.	Stojisavljević S, Đikanović B, Vončina L, et al. The challenge of ensuring elderly people can access their health insurance entitlements: a mixed methods study on the Republic of Srpska's Protector of Patients' Health Insurance Entitlements. <i>BMJ Global Health</i> 2022;0:e009373. doi 10.1136/bmjgh-2022-009373 (accepted)	IF 5,558 Web of Science
Da li komentor ispunjava uslove?		
	DA	NE

III PODACI O MENTORU

PODACI O MENTORU

Doc.dr. Sanjin Musa rođen je 1976. godine u Sarajevu. Gimnaziju je završio u Zagrebu, a studij medicine na Medicinskom fakultetu u Sarajevu, gdje je magistrirao 2013. godine i doktorirao 2016. godine. Za vrijeme doktorskog studija, bio je na studijskom boravku u Sjedinjenim Američkim Državama. U decembru 2013. godine položio je specijalistički ispit i stekao zvanje specijalista epidemiologije. Od 2009. godine zaposlen je u Zavodu za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, gdje trenutačno obnaša dužnost voditelja Službe za epidemiologiju. U martu 2019. godine izabran je u zvanje docenta na Medicinskom fakultetu Univerziteta Sarajevo School of Science and Technology, za predmet Epidemiologija. Od dodatne edukacije, ističu se ADVAC: Advanced Course of Vaccinology; Epidemiological evaluation of vaccines: efficacy, safety and policy. London School of Hygiene and Tropical Medicine, London, UK; Behavioural Insights Summer School (BISS), Erfurt University, Erfurt, Njemačka; te brojne radionice u organizaciji Svjetske zdravstvene organizacije, Europskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti, UNICEF-a. Kao koordinator, konsultant ili glavni istraživač sudjelovao je u brojnim projektima, kao što su The Unity Studies (WHO); Behavioural insights on COVID-19 in the Federation of Bosnia and Herzegovina - Monitoring knowledge, risk perceptions, preventive behaviours and trust to inform pandemic outbreak response; European Joint Action on Vaccination – EU-JAV; UNICEF ECARO Workshop: Training of Trainers on Interpersonal Communication for Immunization; Tailoring Immunization Programmes (TIP) in the Federation of Bosnia and Herzegovina; Surveillance and Response to Avian and Pandemic Influenza in Bosnia and Herzegovina; Strengthening the DOTS strategy and improving the National Tuberculosis Programme (NTP), including multidrug resistant and infection control, in Bosnia and Herzegovina (Global Fund to Fight TB, HIV/AIDS and Malaria). Druge profesionalne aktivnosti uključivale su članstva u odboru za Europsku zajedničku akciju za vakcinaciju, upravnom odboru Mreže za istraživanje prihvatanja vakcinacije Sabin instituta. Autor/koautor je više stručnih radova objavljenih u domaćim i međunarodnim časopisima, kao i publikacija.

Radovi iz oblasti kojoj pripada predlog doktorske disertacije:

R. br.	Autori, naslov, izdavač, broj stranica	Kategorija
--------	--	------------

1.	Sanjin Musa, Seila Cilovic-Lagarija, Ariana Kavazovic, Nina Bosankic-Cmajcanin, Alberto Stefanelli, Nadia Aleya Scott, Martha Scherzer, Zsolt Kiss, Katrine Bach Habersaat. COVID-19 Risk Perception, Trust in Institutions and Negative Affect Drive Positive COVID-19 Vaccine Intentions. <i>Int J Public Health</i> , 11 April 2022. https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604231	IF 3,38 Web of Science
2.	Musa S, Kissling E, Valenciano M, Dizdar F, Blažević M, Jogunčić A, Palo M, Merdrignac L, Pebody R, Jorgensen P. Household transmission of SARS-CoV-2: a prospective observational study in Bosnia and Herzegovina, August - December 2020. <i>Int J Infect Dis</i> . 2021 Sep 29;112:352–61. doi: 10.1016/j.ijid.2021.09.063. Epub ahead of print. PMID: 34600136; PMCID: PMC8479489.	IF 3,623 Web of Science
3.	Musa S, Kulo A, Habersaat KB, Skrijelj V, Smjecanin M, Jackson C. A qualitative interview study with parents to identify barriers and drivers to childhood vaccination and inform public health interventions (in press). <i>Hum. Vaccin. Immunother</i> . Volume 17 Issue 12.	IF 3,452 Web of Science
4.	Musa S, Blazevic M, Durmisevic J, Kapic A, Kavazovic A. Strengthening the public health surveillance using a web-based system to inform the response to COVID-19 in the Federation of Bosnia and Herzegovina, March 2020 - April 2021, <i>Journal of Public Health Policy</i> , accepted.	IF 2.78 SCOPUS
5.	Goletic T, Konjhodzic R, Fejzic N, Goletic S, Eterovic T, Softic A, Kustura A, Salihefendic L, Ostojic M, Travar M, Mrdjen V, Tihic N, Jazic S, Musa S, Marjanovic D, Hukic M. Phylogenetic pattern of SARS-CoV-2 from COVID-19 patients from Bosnia and Herzegovina: lessons learned to optimize future molecular and epidemiological approaches. <i>Bosn J Basic Med Sci</i> . 2021 Aug 1;21(4):484-487. doi: 10.17305/bjbm.2020.5381. PMID: 33577445; PMCID: PMC8292857.	IF 1,163 Web of Science
6.	Musa S, Habersaat KB, Jackson C, Kulo A, Primorac E, Smjecanin M, Funk S. Tailoring Immunization Programmes: using patient file data to explore vaccination uptake and associated factors, <i>Human Vaccines & Immunother</i> , DOI: 10.1080/21645515.2020.1769396	IF 3,452 Web of Science
7.	Musa S, Škrijelj V, Kulo A, Bach Habersaat K et al. Identifying barriers and drivers to vaccination: a qualitative interview study with health workers in the Federation of Bosnia and Herzegovina. <i>Vaccines</i> 38 (2020) 1906-1914. DOI: 10.1016/j.vaccine.2020.01.025	IF 4,422 Web of Science
8.	Musa S, Topalović B, Čatić S, Smajlović Z. Assessment of vaccine effectiveness during measles outbreak in the Federation of Bosnia and Herzegovina, 2014-2015. <i>Cent Eur J Public Health</i> . 2018 Jun;26(2):79-82. doi: 10.21101/cejph.a4754.	IF 1,163 Web of Science
9.	Musa Sanjin. Life in vaccine science – a conversation with Stanley Plotkin at the 4th Conference on Vaccines in Dubrovnik, Croatia, September 2017. <i>Euro Surveill</i> . 2018;23(17):pii=18-00147. https://doi.org/10.2807/1560-7917.ES.2018.23.17.18-00147	IF 6,307 Web of Science
10.	Musa S, Peek-Asa C, Jovanović N, Selimović E (2018) Association of adverse childhood experiences and health risk behaviors among young adults visiting a regional primary healthcare center, Federation of Bosnia and Herzegovina. <i>PLOS ONE</i> 13(3): e0194439. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194439	IF 3,24 Web of Science
11.	Musa S. Book review On immunity: an inoculation, Eula Biss. <i>Central Eur Paed</i> 2017, 13 (1): 81-83.	IF 0,17 SCOPUS
12.	Junuzović A, Musa S, Pilav A. Pertussis-like syndrome in primary care practice. <i>Central Eur Paed</i> 2017, 13 (1):46-54.	IF 0,17 SCOPUS
13.	Musa S, Mulaomerović. Impact of immunization on epidemiology of vaccine-preventable diseases in the Federation of Bosnia and Herzegovina. <i>Central Eur Paed</i> 2017, 13 (1):73-77.	IF 0,17 SCOPUS
14.	Musa S, Peek-Asa, Young T, Jovanović N. Needle Stick Injuries, Sharp Injuries and other Occupational Exposures to Blood and Body Fluids among Health Care Workers in a general hospital in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. <i>International Journal of</i>	NA

	Occupational Safety and Health, Vol 4. No 1 (2014) 31– 37.	
15.	Paralija B, Musa S, Krsmanović S, Cilović-Lagarija Š. The treatment outcome of tuberculosis patients: comparison of directly observed therapy and self-administered therapy. Medical Journal Oct-Dec 2014, Vol. 20 Issue 4, p233-237.	NA
16.	Cilović-Lagarija Š, Musa S, Brankovic S, Selimović-Dragaš M. Knowledge About Spread of HIV Infection Among Dentists Employed in Private and State Practice. Mater Sociomed. 2014 Apr; 26(2): 96-99.	NA
17.	Musa S, Cilović-Lagarija Š. Knowledge, attitudes and practices related to HIV among health workers in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Albanian Medical Journal. 2013;3:14-24.	NA

Da li mentor ispunjava uslove?

DA

NE

IV OCJENA PODOBNOSTI TEME

IV.1 Formulacija naslova teze (naslov)

Znanje, stavovi i ponašanje stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa zdravljem kao odgovor na pandemiju COVID-19

Da li je naslov teze prikladan?

DA

NE

IV.2 Predmet istraživanja

Bolest uzrokovana korona virusom (SARS-CoV-2) je po prvi put registrovana u Kini u decembru 2019. godine, a ubrzo se proširila cijelim svijetom. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) ubrzo uviđa nevjerovatnu brzinu širenja virusa na globalnom nivou, visoko rizik oboljevanja i umiranja. Prvi otkriveni slučajevi prezentirali su se sa simptomima infekcije donjeg dišnog sustava uz glavobolju, vrtoglavicu, osjećaj slabosti, povraćanje i proljev. S obzirom na visoku homologiju sa SARS-om, novi je koronavirus nazvan teškim akutnim respiratornim sindromom koronavirus-2 (SARS-CoV-2). Od decembra, SARS-CoV-2 širio se globalno s reprodukcijom brojem (R0) između 2,2 do 3,3, a Svjetska zdravstvena organizacija službeno ga je proglasila pandemijom 11. marta. 2020. godine. Tokom 2020. godine u svijetu je zabilježeno preko 79 milijuna potvrđenih slučajeva i preko 1,7 milijuna smrti uzrokovanih virusom SARS-CoV-2. (1).

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) je 31.01.2020.godine usvojila informaciju o pojavi novog SARS-CoV-2 virusa (odluka brojem: 164/2020), a kojeg je Svjetska zdravstvena organizacija ujedno proglasila javnozdravstvenim vandrednim stanjem od međunarodnog značaja. U Federaciji Bosne i Hercegovine je ubrzo uspostavljen laboratorijski nadzor nad SARS-CoV-2 virusom, 25. 02. 2020.godine, a prvi slučaj u Federaciji BiH, povezan s putnikom koji se vraćao iz Italije, registriran je 09. 03. 2020. godine u Zenici. Prvi smrtni slučaj povezan sa korona virusom SARS-COV-2 je prijavljen 21. marta 2020. godine u Bihaću u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Vodeći se preporukama SZO i pozivom na brzo reagovanje, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je 17. marta proglasilo vanredno stanje i uvelo

niz preventivnih mjera kako bi odgovor na pandemiju COVID-19 bio što efikasniji, ne samo u smislu odgovora zdravstvenih institucija već cjeloukupnog društva (2).

Epidemiološki podaci službe za epidemiologiju Zavoda za javno zdrastvo Federacije Bosne i Hercegovine (Zavod FBiH), dostupni su na real time platformi Zavoda FBiH.

Prvi val tokom proljeća i početkom ljeta 2020. godine obilježile su stroge epidemiološke mjere uz zatvaranje brojnih javnih mjesta i mjesta okupljanja građana, uvođenje obaveznog nošenja maske, te ograničenje kretanja i vrlo efikasno suzbijanje epidemije. Nakon popuštanja mjera, u ljetnom periodu, registrovan je porast broja potvrđenih slučajeva i transmisija virusa u zajednicama, ali stabilna epidemiološka situacija sa sedmodnevnom incidencom između 40 i 50 slučajeva na 100.000 stanovnika. U jesen i zimu 2020. godine dolazi do drugog vala i naglog porasta broja potvrđenih slučajeva SARS-CoV-2. Najviša incidenca zabilježena je u 45-oj sedmici kada je sedmodnevni prosjek broja novih slučajeva SARS-CoV-2 iznosio do 989 slučajeva.

Tokom 2020. godine u FBiH registrirano je 72.511 laboratorijski potvrđenih slučajeva COVID-19 i 2.276 smrtnih slučajeva povezanih s COVID-19. Definicija COVID-19 je preuzeta od SZO. Najviša incidenca registrirana je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (7.138/100.000), a najniža u Unsko-sanskom kantonu (837/100.000). Smrtnost u FBiH iznosila je 104/10.000 stanovnika. Svi epidemiološki podaci su redovno ažurirani na online platformi Zavoda FBiH i bili dostupni širokoj javnosti (dostupni na: <https://covid-19.ba/>).

Prema podacima dostavljenim Zavodu za javno zdrastvo FBiH u Federaciji BiH, zaključno sa 13.12.2021. u 12h, registrirano je 180573 laboratorijski potvrđena slučaja COVID-19 bolesti i 7202 smrtna slučaja povezana s COVID-19. Epidemiološka situacija u Republici Srbiji na dan 01.07.2022.godine: 7.372.174 ukupan broj testiranih lica od početka pandemije, 12.867 umrlih lica i 18,11% zaraženih lica od početka pandemije u odnosu na ukupan broj testiranih lica. Presjek stanja na dan 09.01.2022.godine u Crnoj Gori: 190.279 ukupan broj oboljelih i 2442 umrlih lica. U Sloveniji, na dan 08.01.2022. godine: 13.045.776 testiranih, 6.118 umrlih . Izvještaj za Republiku Hrvatsku na dan 26. 12.2021.godinu registrovana je od početka pandemije: 3.701.046 testiranih, 693.253 ukupno registrovanih slučajeva i 12.325 umrlih lica .

Pandemija COVID-19 je obavijena velom neizvjesnosti, a zemlje u kojim se SARS-CoV-2 pojavio izražavaju značajnu zabrinutost. Vlade država kreću u restriktivne mjere ograničavanja kretanja, nošenja maski, a preduzimanje preporučenih mjera prati i Vlada Federacije Bosne i Hercegovine. Vlada Federacije BiH je na 251. sjednici održanoj 14.01.2020. godine usvojila naredbe (<http://fbihvlada.gov.ba/bosanski/preporuke.php>) i preporuke Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva čija primjena počinje 17.01.2020. godine i traje 14 dana. Naredbe kriznog štaba Federalnog

ministarstva zdravstva su se odnosile na: 1) obvezno nošenje zaštitnih maski preko usta i nosa za zaštitu respiratornog sistema u zatvorenom i otvorenom prostoru uz poštivanje distance od minimalno 2 metra, 2) dozvoljeno okupljanje do 30 ljudi u zatvorenom i otvorenom prostoru uz obezbjeđenje distance od najmanje 2 metra, 3) ograničavanje kretanja stanovništva na cijelom teritoriju Federacije Bosne Hercegovine u vremenu od 23:00 sata uvečer do 5:00 sati ujutru narednog dana. U uvjetima COVID-19 epidemiološke situacije u Federaciji BiH koja se pogoršava, Vlada FBiH je naredila striktno poštovanje preporuka Zavoda za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, za sve one na koje se preporuke odnose i to:

- preporuke za državljane BiH i strane državljane koji ulaze u BiH;
- preporuke - javni prevoz;
- preporuke za muzeje, galerije, kina i sl.;
- preporuke za ugostiteljske objekte;
- preporuke - vrtići;
- preporuke za stomatološke ordinacije;
- preporuke - trajni smještaj i zbrinjavanje;
- preporuke za sportsko-rekreativne aktivnosti-dopuna;
- preporuke za rad hotela;
- preporuke za trgovine, uslužne djelatnosti, tržne centre;
- preporuke- proslave;
- preporuke za rad studentskih domova u kontekstu COVID-19,
- preporuke za skijališta u kontekstu COVID-19.

Vlada FBiH je svjesna da je ponašanje javnosti jedan od ključnih elemenata u suzbijanju prijenosa virusa i shodno tome 14.01.2020. godine usvojila naredbe i preporuke Federalnog Kriznog štaba, te od 17.01.2020. godine uvodi niz preventivnih mjera: zabrana kretanja osobama starijim od 65 i mlađim od 18 godina, zabrana kretanja nakon 20 sati, obavezno nošenje maski i rukavica na javnim mjestima, zatvaranje restorana, škola, vrtića i trgovačkih centara. Pored obavezujućih mjera, Vlada FBiH stanovništvu daje i niz preporuka kao što su redovno održavanje lične higijene, izbjegavanje rukovanja, izbjegavanja društvenih okupljanja, rad od kuće i sl.

Na 263. sjednici održanoj 15.04.2020. godine Vlada Federacije BiH je usvojila naredbe i preporuke Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva čija primjena počinje 15.04.2020. godine i traje 7 dana. Naredbe sadrže pored navedenih ograničenja, zabranu okupljanja u zatvorenom i otvorenom prostoru do 20 ljudi i ograničenje kretanja od 21:00 do 5 ujutro. Vlada Federacije BiH je na 266. sjednici održanoj 20.05.2020. godine usvojila naredbe i preporuke Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva čija primjena počinje 20.05.2020. godine i traje 14 dana, a imale su za cilj ublažavanja naredbi i preporuka, od ukidanja zabrane kretanja, do povećanja broja okupljenih lica.

Poruke prema javnosti Vlada FBiH šalje putem sredstava javnog informisanja i društvenih medija, koristeći metode kriznog komuniciranja. Federalni krizni štab je od usvajanja restriktivnih mjera od strane Vlade Federacije imao dnevne pres konferencije, obraćanje članova tima Federalnog kriznog štaba. Federalno ministarstvo zdravstva je otvorilo web stranicu sa svim informacijama i novostima, mjerama vezanih za COVID-19, <https://covid19.fmoh.gov.ba/>. Isti sadržaj je prikazan i putem facebook stranice <https://www.facebook.com/KrizniStabStozerFederalnogMinistarstvaZdravstva>. i instragama Federalnog Ministrtstava zdravstva/Krinog štaba Federalnog ministarstva zdravstva. Čak su otvorene telefonske linije za pomoć građanima vezane za informacije o COVID-19 i psihološkoj pomoći građana iz centra za mentalno zdravlje u Federaciji Bosne i Hercegovine

Krizno komuniciranje zasnovano na dokazima je jedan od ključnih elemenata za razumijevanje i poštovanje preporučenih mjera prevencije (3) kao i povjerenje u institucije i organizacije koje izdaju preventivne smjernice (4). Samo informacije koje javnost razumije i kojima vjeruje mogu dovesti do promjene ponašanja i prihvatanja i praktikovanja preventivnih mjera (5). Povjerenje javnosti prema preventivnim mjerama raste ako su mjere prepoznate kao dosljedne, pravične, objektivne i iskrene, a donosioci mjera kao kompetentni i kredibilni (6). Donošenje mjera koje su većini stanovništva dobro razumljive, koje se prenose pouzdanim i pristupačnim kanalima informisanja povećava šansu za prihvatanje i sprovođenje istih. Podaci iz literature ukazuju da način komuniciranja u kriznim slučajevima i hitnim situacijama mora biti kulturološki prilagođen i usmjeren na percepciju rizika kojem je stanovništvo izloženo. Pravovremeno objavljivanje informacija koje su zasnovane na dokazima kao i brzo reagovanje na potencijalne dezinformacije su ključ uspjeha komuniciranja u kriznim situacijama i vode ka racionalnom ponašanju stanovništva, njegovom prilagođavanju novonastaloj situaciji i primjeni mjera koje im trebaju pomoći da zaštite svoje zdravlje (7).

Međutim, odgovor na pandemiju se ne odnosi samo na kriznu komunikaciju i saznanja o brzom promjeni toka pandemije i izuzetnoj složenosti COVID-19 pandemije, već i na prisutnu medijsku pozornost, postojeće mjere nadzora, percepciju rizika i ponašanja ključnih donosioca odluka (7). Istraživanje koje su proveli (Ralf Reintjes, Enny Das i saradnici) 2009/2010. godine tokom pandemije H1N1, pokazuje „sinhroniziranost između medijskih i epidemioloških krivulja. Medijska pažnja prema gripu H1N1 u Evropi opala je mnogo prije nego što je epidemija dostigla svoj vrhunac, a percepcija o riziku i ponašanju javnosti bile su zasnovane na medijskoj logici a ne na epidemiološkoj”(7), iz čega zaključujemo da percepcija rizika nije uvijek i nužno povezana sa stvarnim rizikom. Ipak, ovaj uočeni rizik utiče na njihov način zaštite tokom pandemije (8). Dvojba u vezi sa epidemiološkom situacijom i preuveličavanje rizika bili su povezani sa smanjenom vjerovatnoćom provođenja preporučenih mjera zaštite tokom pandemije 2009/10. godine (9). Širom svijeta za vrijeme pandemije, nepoštivanje epidemioloških preporuka predstavljeno je kao ključni problem. Preuveličavanje rizika od zaraze se događa na društvenim

medijima, gdje su se često dijelile dezinformacije od strane preko 3 miliona korisnika socijalnih medija/Twittera. Istraživanje je obuhvatilo skup provjerenih istinitih i lažnih vijesti objavljenih na Twitteru od 2006. do 2017. godine, ukupno 126.000 objava koje je 3 miliona ljudi tvitovalo više od 4,5 miliona puta (10). Podaci iz literature ukazuju na činjenicu da se ranije internet znatno manje koristio kao izvor informacija od tradicionalnih medija, što potvrđuje studija provedena među 13.000 sudionika tokom pandemije 2009/2010 godine u Njemačkoj (11). U posljednjoj deceniji je zabilježen porast korišćenja društvenih mreža kao sredstva informisanja, pa se tako broj mjesečnih korisnika Twitter-a udesotrućio, odnosno sa 30 miliona korisnika u 2009. godini porastao na 330 miliona u 2019. godini (12). Da se Twitter koristi kao sredstvo upozorenja i izvor informacija u vrijeme krize pokazuju i podaci komparativne studije provedene među građanima Švedske (13).

U prvim mjesecima pandemije većina istraživanja vezana za COVID-19 je bila usmjerena na kliničke karakteristike COVID-a, a tek manji dio istraživanja se bavio psihološkim aspektom COVID-19 i uticajem na ponašanje stanovništva. Iako ograničeni, postojeći radovi ukazuju na promjene ponašanja i uticaj COVID-19 pandemije na psiho-fizičko zdravlje i kvalitet života (14). Psihološki aspekt COVID-19 pandemije je naročito izražen među stanovništvom, počevši od nevjerice u mogućnost zaraze, preko straha od potencijalne težine COVID-19 bolesti i (ne)vjerovanja u preventivne mjere kojima se može preuzeti kontrola nad COVID-19 pandemijom i njenim tokom. Ponašanje stanovništva je takođe pod velikim uticajem promjene epidemiološkog toka COVID-19 pandemije, izloženosti medijskom izvještavanju, redovnom pristupu provjerenim informacijama i učestalošću dobijanja dezinformacija (15). Kako COVID-19 pandemija poprima teži oblik, negativan uticaj na psihičko i fizičko zdravlje raste uz istovremen porast iscrpljenosti i umora od primjene preventivnih mjera što se u konačnici može negativno reflektovati na ponašanje i primjenu preventivnih mjera (15).

Istraživanje iz kojeg proizilazi prijava teme je rađeno sa ciljem boljeg razumijevanja ponašanja stanovništva FBiH u vrijeme COVID-19 pandemije i utvrđivanja faktora koji utiču na njihovo ponašanje, kao što su znanje i način informisanja, percepcija rizika, zabrinutost za budućnost i dobijanja odgovora neophodnih za kreiranje i donošenje politika i drugih strateških dokumenata prilagođenih potrebama i karakteristikama stanovništva FBiH. Razumijevanje ponašanja stanovništva FBiH je od izuzetnog značaja za kreiranje efikasnog odgovora na COVID-19 pandemiju u FBiH, za unapređenje informisanja i komunikacije, kreiranje djelotvornijih preventivnih programa i intervencija. Dodatna vrijednost ovog istraživanja je mogućnost poređenja ponašanja stanovništva FBiH sa ponašanjem stanovništva drugih 30 zemalja (od tog broja 18 zemalja sa podrškom SZO). Naime, istraživanje provedeno u FBiH je dio globalnog istraživanja SZO koje je uz korišćenje identične ili slične metodologije sprovedeno u 30 zemalja, tokom 2020. i 2021. godine. Istraživanje je imalo 5 faza (krugova).

Donosioci odluka u FBiH i dalje ulažu ogromne napore u bolje razumijevanje COVID-19 pandemije, ne

samo u epidemiološkom i zdravstvenom smislu već i sagledavanju šireg društvenog aspekta i ponašajnih faktora koji usporavaju zaustavljanje COVID-19 pandemije.

Predmet istraživanja je podoban?

DA

NE

IV.3 Najnovija istraživanja o poznavanju predmeta disertacije na osnovu odabrane literature sa spiskom referenci

1. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC). Update: Cluster of pneumonia cases associated with novel coronavirus – Wuhan, China – 2019. Available at: <https://www.ecdc.europa.eu/en/news-events/update-cluster-pneumonia-cases-associated-novel-coronavirus-wuhan-china-2019>
2. Odluku o proglašenju nastanka stanja prirodne ili druge nesreće na teritoriji Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, broj 18/20
3. Glik, D. C. (2007). Risk communication for public health emergencies. *Annual Review of Public Health*, 28, 33–54. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.28.021406.144123>
4. World Health Organization. (2017). Communicating risk in public health emergencies: A WHO guideline for emergency risk communication (ERC) policy and practice. World Health Organization.
5. Reynolds, B., & W. Seeger, M. (2005). Crisis and Emergency Risk Communication as an Integrative Model. *Journal of Health Communication*, 10(1), 43–55. <https://doi.org/10.1080/10810730590904571>
6. Rasmussen, S. A., & Goodman, R. A. (2018). *The CDC Field Epidemiology Manual*. Oxford University Press.
7. Reintjes R, Das E, Klemm C, Richardus JH, Keßler V, Ahmad A. “Pandemic Public Health Paradox”: Time Series Analysis of the 2009/10 Influenza A / H1N1 Epidemiology, Media Attention, Risk Perception and Public Reactions in 5 European Countries. *PLOS ONE* 2016; 11: e0151258.
8. Van der Pligt J. Risk perception and self-protective behavior. *European Psychologist* 1996; 1: 34–43.
9. Rubin, G. J., Amlot, R., Page, L., & Wessely, S. (2009). Public perceptions, anxiety, and behaviour change in relation to the swine flu outbreak: Cross sectional telephone survey. *BMJ*, 339(jul02 3), b2651–b2651. <https://doi.org/10.1136/bmj.b2651>
10. Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146– 1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>
11. Walter, D., Böhmer, M. M., Reiter, S., Krause, G., & Wichmann, O. (2012). Risk perception and informationseeking behaviour during the 2009/10 influenza A(H1N1)pdm09 pandemic in Germany. *Eurosurveillance*, 17(13), 20131.
12. Statista. (2019). Number of monthly active Twitter users worldwide from 1st quarter 2010 to 1st quarter 2019.
13. Eriksson, M., & Olsson, E.-K. (2016). Facebook and Twitter in Crisis Communication: A Comparative Study of Crisis Communication Professionals and Citizens
14. Rodríguez-Blázquez C, Romay-Barja M, Falcón M, Ayala A and Forjaz MJ (2021) The COSMO-Spain Survey: Three First Rounds of the WHO Behavioral Insights Tool. *Front. Public Health* 9:678926. doi: 10.3389/fpubh.2021.678926
15. Böhm, R., Lilleholt, L., Zettler, I., & COSMO Denmark Group. (2020). Denmark COVID-19 Snapshot MOnitoring (COSMO Denmark): Monitoring knowledge, risk perceptions, preventive behaviours, and public trust in the current coronavirus outbreak in Denmark. *PsychArchives*. <https://doi.org/10.23668/PSYCHARCHIVES.2795>.
16. Svjetsko medicinsko udruženje. Declaration of Helsinki. *Acta stomatologica Croatica* [Internet]. 2000 [preuzeto 31.10.2021.];34(3):343-344. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/11452>
17. Valicon plaćanje učesnika u istraživanju. [preuzeto 31.10.2021.]; Dostupno na: <https://www.valicon.net/bs/why-participate/>
18. ESOMAR.[preuzeto 31.10.2021.]; Dostupno na <https://esomar.org/>
19. ICC/ESOMAR International Code on Market, Opinion and Social Research and Data Analytics. [preuzeto 31.10.2021.]; Dostupno na: <https://esomar.org/uploads/attachments/ckqtawvjvq0oukdtrhst5sk9u-iccesomar-international-code-english.pdf>

20. Taherdoost, H. (2017). Determining sample size; how to calculate survey sample size. International Journal of Economics and Management Systems, 2.
21. Valicon platforma za prikupljanje podataka. [preuzeto 31.10.2021.]; Dostupno na: <https://www.valicon.net/bs/sva-rjesenja/data-market-facts-bs/solutions/new-age-platforms/software-types-data-collection/>
22. Hamed Taherdoost. Sampling Method in Research Methodology; How to Choose a Sampling Technique for Research. International Journal of Academic Research in Management Volume 5, Issue 2, 2016, ISSN: 2296-1747
23. WHO tool for behavioural insights on COVID-19. Available: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/publications-and-technical-guidance/risk-communication-and-community-engagement/who-tool-for-behavioural-insights-on-covid-19>
24. Cornelia Betsch, Lars Korn, Tanja Burgard et al. The four weeks before lockdown during the COVID-19 pandemic in Germany: a weekly serial cross-sectional survey on risk perceptions, knowledge, public trust and behaviour, 3 to 25 March 2020. Eurosurveillance - Volume 26, Issue 42, 21 October 2021.
25. Marjan Cugmas, Anuška Ferligoj, Tina Kogovšek, Zenel Batage. The social support networks of elderly people in Slovenia during the Covid-19 pandemic, PLOS ONE, March 2021 <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247993>
26. Sanjin Musa, Seila Cilovic-Lagarija, Ariana Kavazovic, Nina Bosankic-Cmajcanin, Alberto Stefanelli, Nadia Aleya Scott, Martha Scherzer, Zsolt Kiss, Katrine Bach Habersaat. COVID-19 Risk Perception, Trust in Institutions and Negative Affect Drive Positive COVID-19 Vaccine Intentions. Int J Public Health, 11 April 2022. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604231>

Izbior literature je odgovarajući?

DA

NE

IV.4 Ciljevi istraživanja

Cilj rada je:

- 1) Utvrditi koliko znanje o COVID-19 utiče na ponašanje stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine i poštovanje preporučenih mjera zaštite od COVID-19
- 2) Utvrditi u kojoj mjeri su se stavovi o COVID-19 pandemiji mijenjali kroz vrijeme i kakva je refleksija njihovih stavova na poštovanje preporučenih mjera zaštite od COVID-19
- 3) Utvrditi da li je i u kojoj mjeri COVID-19 pandemija uticala na dostupnost zdravstvene zaštite stanovništva FBiH

Ciljevi istraživanja su odgovarajući?

DA

NE

IV.5 Hipoteze istraživanja: glavna i pomoćne hipoteze

Hipoteze istraživanja:

1. Zdravstvena pismenost u vezi sa COVID-19 pozitivno korelira sa percepcijom rizika prema COVID-19 i preventivnim ponašanjem
2. Postoji značajna povezanost između stadijuma COVID-19 pandemije i preventivnog ponašanja stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine
3. COVID-19 pandemija se negativno reflektuje na dostupnost zdravstvene zaštite stanovništvu FBiH

Hipoteze istraživanja su jasno definisane?

DA

NE

IV.6 Očekivani rezultati hipoteze

Ovo istraživanje je prvo ove vrste u Federaciji BiH, te predstavlja dio velikog istraživanja koje se provodi uz koordinaciju SZO. Upitnik je izvorno razvijen kao standardni alat koji bi mogao koristiti u poređenju podataka među zemljama u europskoj regiji nakon završetka odgovora na COVID-19, te pomoći kod planiranja odgovora u slučaju nastanka novih kriza ili pandemija u budućnosti. Istraživanje ima za cilj dobijanje inputa za donošenje javnozdravstvenih politika i mjera, praćenje precepcije rizika u populaciji, znanja, zdravstvene pismenosti vezano za COVID-19, poverenja u institucije te komuniciranje sa stanovništvom, ukazivanje na načine informisanja i slično što u konačnici daje veliki značaj i posebnost ovom istraživanju. Poređenje podataka među zemljama, daje posebnu vrijednost ovom istraživanju, u ponašanju populacije, načinima komunikacije, izvorima informisanja, a sa ciljem što boljeg odgovora u kriznim situacijama i budućem planiranju odgovora zdravstvenog sistema u narednim pandemijama.

Očekivani rezultati predstavljaju značajan naučni doprinos? DA NE

IV.7 Plan rada i vremenska dinamika

Podaci za izradu doktorske disertacije će biti korišteni retrospektivno. Studija iz koje će biti korišteni podaci je započela u mjesecu aprilu 2020 ostvarivanjem kontakta sa SZO uredom za bihevioralna istraživanja (BI). Nakon toga je istraživački tim pripremio protokol i upitnik istraživanja koji su bili zasnovani na postojećem protokolu i upitniku SZO. Nakon prevoda protokola i upitnika, izvršena je neovisna recenzija protokola istraživanja i upitnika. Nakon dobijanja recenzije protokol istraživanja i upitnik su upućeni Etičkom odboru SZO i Zavoda FBiH. Dana 22.05.2020. godine je dobijena saglasnost Etičkog komiteta Zavoda FBiH za provođenje istraživanja (Prilog br. 3).

Podaci su prikupljeni putem web panela, online upitnika u 5 različitih vremenskih intervala: 1) prvi val istraživanja je trajao 05.06.2020-08.06.2020.godine, 2) drugi val istraživanje je proveden od 03.07.2020-06.07.2020.godine, 3) treći val istraživanja je trajao od 19.09.2020-22.09.2020.godine, 4) četvrti val istraživanja proveden je 04.12.2020-07.12.2020.godine i 5) peti val istraživanja u periodu 05.08-08.08.2021.godine.

Statistička analiza podataka je planirana nakon odobrenja teme za odbranu doktorske disertacije, kao i samo pisanje izvještaja, praćenje ciljeva i potvrđivanja hipoteza istraživanja.

Plan rada i vremenska dinamika su odgovarajući? DA NE

IV.8 Metod i uzorak istraživanja

Metod rada

Istraživanje je provedeno kao studija presjeka koja je imala pet vremenski odvojenih intervala, uz učešće različitih učesnika u svakoj fazi istraživanja.

Etička dozvola za sprovođenje istraživanja

Istraživanje je provedeno uz poštovanje etičkih principa za populaciona istraživanja, odnosno principa Helsinške deklaracije (16). Prije provođenja istraživanja kompletna dokumentacija (protokol istraživanja, upitnik, uputstvo za provođenje istraživanja, plan rada) je dostavljena etičkom odboru Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH koji je dao etičku dozvolu za provođenje istraživanja. Etičko odobrenje je dobijeno i od Etičkog odbora WHO. Prilikom provođenja istraživanja poštovani su pravo na zaštitu podataka stanovništva FBiH u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Učešće u istraživanju je bilo dobrovoljno i od svih učesnika je traženo da na upitniku označe da su pročitali obavijest o ciljevima i načinu provođenja istraživanja, dobrovoljnosti i načinu obrade podataka. Ispitanici su imali mogućnost odustajanja od učešće istraživanja u bilo kom momentu. Za nadoknadu za vrijeme izdvojeno u istraživanju učesnici su, u skladu sa VALICON propozicijama (17), dobijali određeni broj bodova koji se mogu pretvoriti u vaučere za kupovinu određenih artikala.

Kvaliteta, zaštita podataka i vlasnik podataka

Primarnu kontrolu podataka vrši VALICON. Nakon izvršenog anketiranja podaci se pohranjuju na visoko zaštićenim serverima, uz cjelodnevni nadzor u periodu od 5 godina od završetka istraživanja, zaposlenici VALICON-a koji obrađuju ili stupaju u kontakt s osobnim podacima ispitanika su se pismenim putem obavezali da podatke neće neovlašteno otkrivati i prenositi trećim licima. Lični podaci ispitanika (ime, telefonski broj ili drugi podaci za kontakt, adresa, IP itd.) nisu javno dostupni na VALICON platformi. VALICON radi u skladu sa svim zakonima i propisima koji se odnose na privatnost i povjerljivost, Zakonom o zaštiti ličnih podataka i GDPR-om. Također su u potpunosti usklađeni sa svim pravilima definiranim CASRO-om i ICC/Esomar kodeksom (18,19).

Nakon zbirne i anonimne obrade podataka u okviru sedam dana od dana završetka prikupljanja podataka lični podaci ispitanika se brišu iz baze podataka, a zadržavaju se ostali podaci prikupljeni putem anketa.

Podaci prikupljeni kroz istraživanje provedeno u FBiH je dio globalnog istraživanja SZO, te je ured SZO vlasnik podataka.

Ciljna populacija i uzorak

Ciljnu populaciju u ovom istraživanju je činilo stanovništvo FBiH sa prebivalištem u Bosni i Hercegovini starije od 18. godina. Kako bi se postigao visok nivo podudarnosti između raspodjele demografskih podataka u uzorku i odrasle populacije u FBiH, planiran je istraživački neto uzorak od $n = 1000$ u svakoj fazi istraživanja. Preciznost procjene anketa se samo neznatno povećava iznad uzorka od 1000, te ne utiče na kvalitet dobijenih podataka i nema ekonomsku opravdanost (20). Veličina neto uzoraka po svakom valu istraživanja, određena je na osnovu maksimalno prihvatljive veličine greške od $E=5\%$.

Uzorak $n=1000$ omogućava smanjenje pristrasnosti uz zadržavanje ključnih proporcija koje su identične istraživanoj populaciji (20) kao i postizanje planiranog nivoa preciznosti i pouzdanosti anketnih procjena.

Reprezentativnost uzorka VALICON je postignuta korištenjem softverskih alata za anketiranje i upravljanje online panelima. Softver za prikupljanja svih vrsta podataka je potpuno automatiziran i omogućava maksimalnu moguću realizaciju planiranog uzorka (21). Za istraživanje korišteno je uzorkovanje koje pripada neprobabilističkoj metodi uzorkovanja (22). Ovo uzorkovanje je u VALICONU nazvano Smart-sampling (21).

Smart-sampling se zasniva na pozivima ciljnim skupinama koje ispunjavaju uslove za dato istraživanje i koje čine tzv. bruto uzorak istraživanja. Nakon toga, program automatski formira kvotni uzorak na način tačnog dostizanja definisanih poduzoraka

Pored toga, smart-sampling osigurava savršenu strukturu i veličinu uzorka u vremenu na način:

- dnevna kontrola realizacije ciljnog uzorka
- pravi automatski dodatne pozive panelistima po potrebi u cilju postizanja planiranog neto uzorka.

Okvir za uzorkovanje (sample frame) su predstavljali članovi VALICON opt-in web panela (27.000 članova). Prije uzorkovanja, napravljena je stratifikacija okvira uzorka prema kombinaciji regije (6 kategorija), spola (2 kategorije) i dobi (4 starosna razreda). Tako dobijemo 48 stratumata. Za svaki stratumat odredili smo broj stanovnika na osnovu popisa stanovništva iz 2013. godine i odredili koji broj ispitanika je potrebno da dobijemo, kako bi odražavao strukturu stanovništva u FBiH. Tako da, unutar svakog stratumata, slučajno je odabrano i pozvano takav broj panelista da bi napravili odgovarajući broj anketa po stratumatima i time postigli reprezentativnost cjelokupnog uzorka.

Ako u određenom stratumatu u određenom periodu, nismo postigli dovoljan broj anketa, za dati stratumat saljemo dodatne pozive panelistima datog stratumata.

Uz dizajn uzorka za dobivanje dodatne reprezentativnosti koristilo se i ponderiranje (poststratifikacija). Sa time još dodatno prilagodimo neto realizirani uzorak strukturi populacije u FBiH. Varijable ponderiranja koje su korištene su:

- Kombinacija spola i dobi
- Regija

Instrument istraživanja

Za ispitivanje znanja, stavova i ponašanja stanovništva FBiH kao odgovor na pandemiju COVID-19 korišten je standardizovani upitnik koji je preuzet od SZO, Regionalni ured za Evropu, i prilagođen potrebama FBiH (23). Primjenjivost upitnika za područje FBiH su potvrdila dva domaća recenzenta, neovisno jedan od drugog.

S obzirom da je originalna verzija upitnika bila na engleskom jeziku, urađeno je prevođenje upitnika na bosanski jezik i njegova validacija. Validacija upitnika je imala više koraka:

- 1) Izabran je iskusan prevodilac, dobrih prevodilačkih vještina koji je upoznat s terminologijom COVID-

19 i bihevioralnom psihologijom. Od prevodioca je zatraženo da izbjegne doslovno prevođenje i da koristi jezik razumljiv široj publici.

2) Nakon što je upitnik preveden na bosanski jezik od članova istraživačkog tima koji su bilingvalni (tečno govore i engleski i bosanski jezik) je zatraženo da provjere da li je zadržan kontekst originalnog upitnika.

3) Izvršno je pilotiranje upitnika s ciljem dobijanja povratnih informacija o razumljivosti svakog pojedinog pitanja u upitniku, mjerenja vremenskog intervala potrebnog za popunjavanje svakog pitanja i kompletnog upitnika. Pilotiranje upitnika je urađeno sa 50 ispitanika različitog pola, starosne dobi i mjesta prebivališta, nakon čega je upitnik neznatno revidiran.

Upitnik je obuhvatio sledeće domene:

- 1) Socio-demografske karakteristike ispitanika i rizične grupe.
- 2) Zdravstvena pismenost vezana za COVID-19, samoprocjena znanja o COVID-19, svijest o simptomima, liječenju o COVID-19, svijest o inkubaciji, percepcija rizika od COVID-19, vjerovatnoća i ozbiljnost, spremnost i samoefikasnost, znanje i samoprocjena o pridržavanju mjera prevencije vezano za COVID-19.
- 3) Uticaj i povjerenje u izvore informacija, upotreba različitih izvora informacija za vrijeme pandemije COVID-19, učestalost korištenja informacija, povjerenje u institucije.
- 4) Politike, intervencije, teorije zavjere (percepcije), otpornost (percepcije), pravednost (percepcije), ukidanje ograničenja (tranzicijska faza pandemije), briga i glasine vezane za COVID-19.
- 5) Ponašanje populacije i ekonomska situacija za vrijeme COVID-19, te dostupnost zdravstvene zaštite.

Način sprovođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno CAWI (Computer Assisted Web Interview) metodom putem VALICON online panela jaZnam.ba. VALICON je pionir u kompjuterski potpomognutom intervjuiranju (CAWI) u Jugoistočnoj Evropi, a svoje prvo digitalno istraživanje su proveli 1996. godine. Sistemi za istraživanje u Valiconu dizajnirani su u skladu sa općom uredbom o zaštiti podataka (eng. General Data Protection Regulation, GDPR). Kao član ESOMAR-a, svaki zaposlenik u VALICON-u mora raditi u skladu s ESOMAR-ovim kodeksom ponašanja (18,19) i pridržavati se GDPR propisa.

Podaci su prikupljeni putem online upitnika u 5 različitih vremenskih intervala: 05.06.2020-08.06.2020.godine prvi val istraživanja, 03.07.2020-06.07.2020.godine drugi val istraživanja, 19.09.2020-22.09.2020.godine treći val istraživanja, četvrti val istraživanja proveden je 04.12.2020-07.12.2020.godine i peti val istraživanja u periodu 05.08-08.08.2021.godine.

U svakom od pet intervala istraživanja on-line upitnik je bio dostupan maksimalno 72 sata jer podaci iz literature ukazuju da se percepcija i ponašanje ljudi brzo mijenja u toku pandemije (14,15). Vrijeme

potrebno za popunjavanje anketnog upitnika je u prosjeku iznosilo 20 minuta. U svakom novom vremenskom intervalu istraživanja su učestvovali novi ispitanici, odnosno oni koji nisu učestvovali u prethodnim fazama istraživanja.

Procjena osnovnih varijabli u različitim vremenskim intervalima omogućava detaljnu analizu odgovora i dobijanje informacije o znanju, ponašanju i stavovima stanovništva Federacije BiH u različitim fazama COVID-19 pandemije. Istraživanje u različitim intervalima takođe omogućava praćenje razvoja događaja, utvrđivanje novonastalih ograničenja i reakcija na novonastala ograničenja.

Korištenjem iste platforme jaZnam u Sloveniji, VALCON kompanija, objavljeno je istraživanje u časopisu PLOS ONE, mart 2021, The social support networks of elderly people in Slovenia during the Covid-19 pandemic. Isti sistem prikupljanja podatak/preko online platforme provela je i Prof. Cornelia Betsch sa autorima i objavila rad: The four weeks before lockdown during the COVID-19 pandemic in Germany: a weekly serial cross-sectional survey on risk perceptions, knowledge, public trust and behaviour, 3 to 25 March 2020 .

Samim time VALCON kompanija, pored reprezentativnosti uzorka, garantuje i sigurnost podatka, te adekvatno prikupljanje podataka.

Metod i uzorak su odgovarajući?

DA

NE

IV.9 Mjesto, laboratorija i oprema za eksperimentalni rad

IV.10 Metode obrade podataka

Statistička analiza podataka

Analiza podataka se vrši pomoću statističkog paketa SPSS, a prikupljeni podaci će biti anonimni i dostupni u excel tabeli. Za prezentovanje rezultata će biti korišćen 95% interval pouzdanosti standardiziranih koeficijenata (beta koeficijenata).

Podaci će biti prikazani korištenjem srednjih vrijednosti sa intervalom pouzdanosti i postotkom. Podaci prikazani kroz postotke praviće se od skale sa sedam vrijednosti (1-7), od koje su stvorene 3 skupine (vrijednosti npr. 1-3 niska briga, 4 srednja briga, 5-7 velika briga) i prikazivat će udjele tih skupina u grafikovima. Interpretacija rezultata će biti prikazana tabelarno i grafički sa rezultatima linearne i logističke regresijske analize (isključivanje unazad) uz interpretaciju statističke značajnosti, regresije i korelacije.

Predložene metode su odgovarajući?

DA

NE

V ZAKLJUČAK

V ZAKLJUČAK

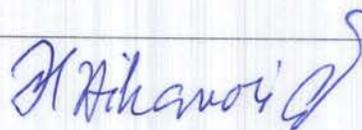
Kandidat je podoban	<u>DA</u>	NE
Tema je podobna	<u>DA</u>	NE

Obrazloženje:

Na osnovu detaljne analize prijave teme za doktorsku disertaciju kandidatkinje mr.sci. Šeile Cilović-Lagarija, dr.stom. specijalista socijalne medicine, komisija smatra da kandidatkinja **ispunjava** uslove za izradu teme i prijavu doktorske disertacije. Tema ima cilj boljeg razumijevanja ponašanja u vezi sa zdravljem u vrijeme COVID-19 pandemije i utvrđivanja faktora koji utiču na njihovo ponašanje, kao što su znanje i način informisanja, percepcija rizika, zabrinutost za budućnost i dobijanja odgovora neophodnih za kreiranje i donošenje politika i drugih strateških dokumenata prilagođenih potrebama i karakteristikama stanovništva. Razumijevanje ponašanja u vezi sa zdravljem stanovništva je od izuzetnog značaja za kreiranje efikasnog odgovora na COVID-19 pandemiju u FBiH, za unapređenje informisanja i komunikacije, kreiranje djelotvornijih preventivnih programa i intervencija.

Komisija je utvrdila da mentor Doc.dr. Sanjin Musa (docent na Medicinskom fakultetu Univerziteta Sarajevo, predmet Epidemiologija) i komentor Doc. dr sci med. Stela Stojisavljević (docenta na Medicinskom fakultetu u Banjaluci, predmet Socijalna medicina) **ispunjavaju uslove za mentorstvo i komentorstvo**. Shodno navedenom Komisija upućuje pozitivnu ocjenu Naučno-nastavnom vijeću Medicinskog fakulteta i Senatu Univerziteta u Banjoj Luci uz prijedlog da se tema prihvati, te kandidatkinji Šeili Cilović-Lagarija odobri izrada doktorske disertacije pod temom: **Znanje, stavovi i ponašanje stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa zdravljem kao odgovor na pandemiju COVID-19**, te da se za mentora imenuje Doc.dr. Sanjin Musa, a za komentora Doc. dr sci med. Stela Stojisavljević.

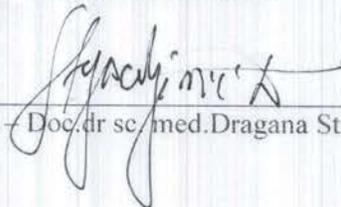
Datum: 30.8.2022.

Predsjednik komisije Prof. dr Bosiljka Đikanović

Član 1 – Prof. dr Maida Mulić

Član 2 – Doc.dr sc/med.Dragana Stojisavljević